

metod slobodnih asocijacija i procena budućnosti psihanalize

adolf grinbaum

Cak su se i neki ugledni analitičari složili da se kliničkom metodu istraživanja ne može priznati zasluga da, po prirodi stvari, donosi one vrste istinitih uvida na koje, sledeći Freuda (Frojd), analitičari već po tradiciji imaju običaj da pretenduju. Tako, otvoreno »ne odajući poštovanje« u članku o budućnosti psihanalize, jednakim kao teorije i kao yua terapije, Kurt Eissler (Kurt Isler) (1969:462.) piše:

»Kao model onoga što bi analiza neuroza trebalo da bude, **qua** analiza infantilnih neuroza — poništenje koje ostaje krajnji cilj klasične psihanalize — Freudovo beležne analize slučaja. »Čoveka vuka, uvek je na mene ostavljal utisak paradigmatičnog. Srž te analize bila je rekonstrukcija glavnih događaja i procesa koji su se odvijali tokom infantilnog perioda života. Nećemo se ovde baviti time da li je Freudova rekonstrukcija u datom slučaju bila istinita ili ne (on, sam, bio je voljan da jedan njen deo pozove), već radije zahtevima koje bi psihanalitičar trebalo da ispunji ukoliko hoće da pokuša da dosegne ono što je Freud u naznaka odredio kac cilj.

Uveren sam da je bitno visok procenat interpretacija koje se danas nude pacijentima širom sveta povezan sa infantilnim periodom života. Ali, sumnjam da su to istinite rekonstrukcije, u onom smislu u kojem je Freud podrazumevao tu aktivnost... Kada su vezane za kasnije faze infantilnog perioda, one su, bojim se, u najvećem broju primerakili intelektualizacije kako od strane analitičara tako i od strane pacijenta, ili ako ne to, onda uopštavanja izvenica iz zamagljenih sećanja.

Naravno, nije teško pokazati pacijentu da je nekada u sebi sakupljao agresivna osećanja uperenja protiv voljenog oca, ali istinska rekonstrukcija prevaziđa puko iskopavanje skrivenih impulsa i uključuje one specifične detalje vremena, mesta, okruženja i unutrašnjih procesa koji su, združeni, proizveli traumu. Doći, pak, do svih njih predstavlja težak zadatak.

Kao što Eissler naglašava, ovaj epitemski zadatak je skoro sizifovski, čak i ako se odrekнемo obično ambicioznih terapeutskih ciljeva, tj. »čak i ako se zadatok psihanalize ne smatra — a sadašnja tendencija jeste takva — za dovoljno obuhvatan da u sebi uključi prestrukturisanje ličnosti, već je umesto toga ograničen na čupanje neuroza, sa njihovim duboko razgranatim korenjem.« (Str. 462).

Govoreći o laboratoriji snova, Eissler ističe da je jedan od vankliničkih izvora bio taj koji je doveo do »podataka koji se ne uklapaju u psihanalitičku teoriju u njenom sadašnjem obliku« (str. 467). On, zatim, daje još jedan primer koji u sebi nosi sve slabosti kliničkih podataka kao protitvrdnji.

»Master (Master) i Johnson (Džonson) (izvor nije naveden) dokazali su da pri kitoričkom orgazmu dolazi do vaginalnih grčeva identičnih onima koji se javljaju tokom vaginalnog orgazma. Iz očiglednih razloga, psihanalitička teorija bila je da je odsustvo vaginalnog orgazma uzrokano izostajanjem adekvatnog vaginalnog reagovanja. U svetu novih podataka, međutim, mora se reći da takvom izostajanju izvor nije bila nikakva nepravilnost u psihoškonom funkcionisanju, već pre u suzbijanju

senzacije koje je sam organ potpuno voljan da pruži... Još jednom nailazimo na situaciju sa kojom smo se sreli u odnosu na nove podatke o snu. Greška u prethodnoj teoriji nipošto nije bila uzrokovana pogrešnim posmatranjem, jer bitni podaci ne bi mogli biti izvedeni iz psihanalitičke situacije.« (Str. 468)

Pouka koju on izvlači iz ovih slučajeva van kliničkog opovrgavanja u velikoj meri prevazilazi pojedine psihanalitičke hipoteze na koje se odnose: »Cinjenica da posmatranja, od kojih se ne može očekivati da budu obavljena u psihanalitičkoj situaciji i do kojih se dolazi izvan psihanalitičke situacije, vode do podataka koji zahtevaju nove psihanalitičke paradigme je od najvećeg istorijskog značaja.« (str. 467). eissler, prognostički, vidi ovaj istorijski značaj u vidu sledećeg: »Cinjenica da je laboratorija snova uvela paradox, čini me još uverenijim da će do sledeće faze progresa u psihanalizi doći putem snabdjevanja podaćima dobijenim izvan prave psihanalitičke situacije.« (str. 470). Ukratko, ograničenosti kliničkih opovrgavanja se naslučuju i čak su važnije od mogućnosti kliničkih potvrđivanja.

Uprkos ovim podsticajima da se Freudovoj teoriji prošire horizonti istraživanja prilično izvan kliničke scene, lekcija koju Eissler izvlači iz ovih ograničenja kliničkih nalaza koja navodi, ne ide ni izbliza dovoljno daleko. Stoga, on pozdravlja epistemiske plodove upotrebe Freudovog metoda slobodnih asocijacija ne štedeći reći: »Raspričavljaču o metodologiji psihanalize samo kroz metod slobodnih asocijacija. Ovaj metod je jedan od onih slavnih pronađenih koji mogu stati rame uz rame sa Galileovim teleskopom.« (Str. 461)... Dah zastaje kada treba kritikovati ono što je Freud tokom četiri dece-nije ekstrahovno iz slobodnih asocijacija osam subjekata od kojih je svaki ležao na kauču pedeset minuta dnevno. (Str. 465).

O vde Eissler opisuje dobit iz Freudovih osam istorija slučajeva, kao rezultate koje je Freud: »ekstrahovao... iz slobodnih asocijacija« ovih osam pacijenata. U ovom opisu, Eissler ne zazire čak ni pred izazovom Wilhelm Flieessa (Wilhelm Flis) iz 1901. godine, da se Freud ničim nije obezbedio od učitavanja svojih sopstvenih misli u one destilovane iz »slobodnih« asocijacija pacijenata (Freud, 1954., pismo broj 145: 334; pismo broj 146: 337)

Slično tome, Eisslera, ništa manje od današnjih psihanalitičara, ne proganja potreba da pruži odgovarajuće dokazno vrednovanje psihanalitičkih principa pre nego što se njihovoj primeni na drugim poljima može prizna-

ti verodostojnost. Neopterećen ovakvim oklevanjima, Eissler (1969:461.) tvrdi da:

»kad bi društvo, nauka i istraživanje bili organizovani u skladu sa principom maksimalno isplaćenih investicija, »Akademija čoveka« već bi odavno bila zasnovana na linijama koje je Freud indirektno predložio. Očigledno je da sve različite grane humanističkih nauka treba da budu iznova ispisane u skladu sa novim znanjima koja je o čovekovoj psihičkoj egzistenciji psihanaliza iznela na svetlo.

U jednoj sličnoj bujici oduševljenja, Eissler previda svoju inicijalnu sumnju da »postoje mnogi razlozi da se zaključi da »psihoanaliza kao terapija... nema svetu budućnost.« (str. 462). Jer, ni manje ni više, on tvrdi: »Verujem da će psihanalitičar budućnosti možda morati da posveti veliki deo svoje prakse ispravljanju štete načinjene u psihoterapiji i upotrebi lekova.« (str. 463). Ali, Eissler ne daje nikakav nagonstaj o tome kako on zna da je psihanaliza generalno mnogo manje škodljiva po psihu od njoj rivalskih intervencija.

Kada se sve zbroji, može se pozdraviti Eisslerova osvežavajuća anticipacija da će buduće vrednovanje i (ili) opovrgavanje frudovske teorije u velikoj meri doći iz vankliničkih nalaza. Ali, ne smeju se prevideti ozbiljne epistemološke mogućnosti kliničkog testiranja postavljene napred, u poglavljima od br. 2 do br. 8. Unošenje ovih fundamentalnih retroaktivnih poteza je tužno po sadašnjoj verodostojnosti psihanalize jer su njeni akreditivi bez sumnje skoro potpuno klinički i, stoga, sasvim neuverljivi. Ipak, kao što smo istakli u poglavljiju br. 1, odeljak A, Freud, Ernest Jones (Ernest Džons) i mnogo drugih ortodoksnih zvaničnih tumača tvrde da je njihova teorija dobro podržana upravo snagom podataka dobijenih iz psihanalitičkih intervjuva. Ovo je išlo dole da je Freud zahtevao pravo na »izvesnost« da klinički izvedenu etiologiju patnji pacijenata, a zatim se oslanjao na tu istu etiologiju da bi 1) objasnio terapeutski neuspeh (I.e. 1920., 18: 147, 156 — 157, 164, 168), i

2) opravdao odbacivanje pacijentovog neslaganja sa etiološkim tumačenjem nesumnjivo nastalim kao rezultat neurotskoga otpora, koji će biti pobeden, on kaže: »isticanjem nepomerive prirode naših ubedenja.« / I. e. 1898., 3:269.

**KRITIKA FREUDOVE ZAVRŠNE ODBRANE DOKAZNE VREDNOSTI PODATAKA SA KAUČA:
PSEUDO — KONVERGENCIJA
KLINIČKIH NALAZA**

K ao što smo videli u poglavljiju br. 1, odeljak B, Freud je u svom odgovoru Löfflenfeldu (Levenfeld) iz 1895. godine otvoreno uveravao u moguću netačnost svoje etiologije. Na dalju štetu Popperovih (Popper) mitoloških tumačenja, Freud je bio ništa manje svestan potrebe da se obezbedi od netačnosti analitičarevih interpretacija i / ili rekonstrukcija pacijentove prošlosti. Zaista, ovo metodološko tumačenje i njegova primena je tema njegovog kasnog rada »Konstrukcije u psihanalizi« (I. e. 1937., 23:257. — do 269.), zato što se može učiniti da se pacijentovo neslaganje sa interpretacijom uvek može odbaciti kao rezul-

tat njegovog neurotskog otpora. Dakle, Freudov cilj je da tačno pokaže kako analitičar postupa sa pacijentovim slaganjem ili neslaganjem tako da »nema opravdanja za optužbe da stalno izvrćemo njegove iskaze u potvrde« (I. e. 1915., 14:265. — 266.), kao što smo videli u glavljtu br. 1, odeljak B.

Freud počinje svoj rad izjavom da je »jedan vrlo poznati čovek od nauke«, koji je na psihanalizu obratio pažnju u vreme kada većina ljudi to nije osećala svojom obavezom, u najmanju ruku bio »uvredljiv i nepravedan u isto vreme« u sledećoj prilici:

»Rekao je da pružajući pacijentu interpretacije, mi se, prema njemu odnosimo u skladu sa čuvenim načelom »Glava« — ja dobijam, pismo — ti gubiš (fus — nota izostavljena). To će reći, ako se pacijent složi sa nama — interpretacija je tačna, ali ako nam protivureći — to je samo znak njegovog otpora što nam, opet, pokazuje da smo u pravu. Tako smo mi uvek u pravu naspram bespomoćnog sirotana kojeg analizujemo, bez obzira na to kako on može reagovati na ono što mi iznesemo.« /I. e. 1937., 23:257./

Ipak, Freud priznaje da se ovoj tvrdnji o neuspoređivosti psihanalitičkih interpretacija neslaganjem pacijenta treba obratiti jer, »u suštini, tačno je da pacijentovo NE, po pravilu, nije dovoljan razlog da odbacimo interpretaciju kao netačnu.« On, stoga, nastavlja »da daje detaljan izveštaj o tome kako smo naviknuti da stižemo do ocene pacijentovih DA i NE tokom analitičkog tretmana — njihovih iskaza slaganja ili negiranja« (str. 257.). Ovo procenjivanje treba izneti kao suštinski korak u traganju za »slikom pacijentovih zaboravljenih godina koja će biti jednakov verodostojna i potpuna u svim suštinskim aspektima« (str. 258.).

Kako analiziranog »treba navesti da se seti nečega što je doživeo i potisnuo«, analitičarev zadatak **rekonstrukcije**:

»u velikoj meri podseća na zadatak arheologa koji iskopava neko uništeno i zatrpano boravište ili prastaro svetište. Ova dva procesa su, u stvari, identična, osim što analitičar radi pod boljim uslovima i ima na raspolaženju veću količinu materijala koji mu pomaže, s obzirom da ono čime se bavi nije uništeno već je to nešto još uvek živo — a verovatno i zbog još nekih razloga.« /Str. 259./

Sa Freudovog stanovišta, materijal koji je analitičaru na raspolažanju i koji je »ne može imati pandan u iskopinama«, uključuje »ponavljanja reakcija iz infantilnog perioda, a sve to je obeleženo prenosom u vezi sa ovim ponavljanjima.« /Str. 259./ Ali, ovim se ne iscrpljuju jasne epistemske prednosti koje istraživač psihe ima nad arheologom:

»mora se imati na umu da onaj koji iskopa-va ima posla sa uništenim materijalom čiji su organi i bitni delovi neopozivo izgubljeni... Nikakav napor ne može rezultirati njihovim pronalaskom i ujedinjavanjem sa preživelim ostacima. Može se samo i jedino ići ka rekonstrukciji, koja iz ovih razloga, može dostići samo izvestan stepen verovatnosti. Ali, stvari drugačije stoje sa psihičkim materijalom čiju ranu istoriju analitičar hoće da vaspostavi... Svi bitni činoci su sačuvani, čak i stvari koje se čine potpuno zaboravljenima su negde i na neki način prisutne, one su samo zatrpane i učinjene nedostupnim subjektu. Zaista, može se, kao što znamo, osnovano sumnjati u to da bilo koja psihička struktura može biti žrtva potpunog uništenja. Od analitičke tehnike зависi da li ćemo uspeti da iznesemo na svetlost ono što je sakriveno.« /Str. 259. — 260./

Freud ublažava ovaj hvalospev prodornosti psihanalize samo do sledećeg stepena:

»Postoje još jedino dve činjenice koje po težini stoje naspram nesvakidašnjih prednosti koje ima psihanalitički način rada: prva je, naime ta da su psihički objekti neuporedivo komplikovani od materijala koji se iskopava, i druga je da mi nedovoljno poznajemo ono što možemo da očekujemo da ćemo naći, s obzirom da njegova fina struktura sadrži toliko toga što je još uvek nerazjašnjeno.«

Ali ovo određenje, iako otrežnjujuće, ne doseže ni izbliza dovoljno daleko iz najmanje dva razloga: 1) u celini, fizičke zakonitosti na koje se oslanja arheolog pri izvedenju retrodikcija se neuporedivo bolje mogu proveriti i podržati od etiologija i drugih hipoteza

koje analitičar retrodiktivno priziva u pomoć da bi obezbedio svoje rekonstrukcije i 2) arheološki podaci dobijeni iz iskopanih relikata su nekontaminirani bilo kakvim epistemskim pandanom sugestiji u psihanalizi. Freudovo poređenje psihanalitičke i arheološke konstrukcije je razočaravajuće nemo pred ovim dvema zamerkama njegovoj teoriji. Ali u sledećem odeljku svog rada, pre nego što će se okreći centralnoj temi o tome kako lažne konstrukcije tokom analize navodno »ispadaju iz igre«, on zabašuruje problem sugestibilnosti pozivajući se na analitičarev u dobar karakter:

»Opasnost od zavodenja našeg pacijenta na pogrešan put sugestijom, ubedivanjem da prihvati stvari u koje mi verujemo, ali u koje on to ne bi trebal, zasigurno je dosta preuvečljana. Analitičar bi se morao ponašati veoma nekorrektno da bi ga mogla snaći ovakva nevolja; iznad svega, on bi morao krvititi sebe zato što nije dozvolio pacijentima da kažu ono što imaju. Ja, bez hvalisanja, mogu da tvrdim da se takva zloupotreba sugestije nikada nije dogodila u mojoj praksi.«

Freud sada nastavlja da objašnjava (str. 262. — 265.) da analitičar ne uzima pacijentovo saglasnost sa konstrukcijom bez rezerve ništa više nego što bespovorno prihvata njegovo neslaganje sa njom. On to cini kada navodi dva glavna razloga za tvrdnju da »nema opravdanja za optužbu da stalno izvrćemo njegove (pacijentove) iskaza u potvrde« (str. 262.):

1. Iako pacijentova verbalna saglasnost može zaista proiziti iz istinskog prepoznavanja analitičarev konstrukcije kao tačne ona, s druge strane, može biti lažna jer potiče iz neurotskog otpora isto kao i neslaganje sa njom. Saglasnost je tada »hipokritička« kada služi »da produži sakrivanje istine koja je oš uvek nije otkrivena.« Kriterijum po kojem se određuje da li je saglasnost istinska ili hipokritička je taj da postoji **induktivno podudaranje** pacijentove verbalne saglasnosti sa novim sećanjima, kao što sledi: »DA nema nikakvu vrednost ukoliko nije praćeno indirektnim potvrdama, ukoliko pacijent, odmah posle svog DA, ne iznese nova sećanja koja dopunjavaju i proširuju konstrukciju.« (str. 262.).

2. Kao što saglasnost može biti ili istinska ili puki zastor za sakrivanje otpora, isto važi i za neslaganje. Iako je neslaganje analiziranog tako »sasvim dvosmisleno kao i DA« (str. 262.), njegovo NE ima čak i manju vrednost; jer NE — odgovor može pre nagoveštavati **nepotpunost** konstrukcije nego činjenicu da pacijent zaista osporava konstrukciju. U stvari, nepotpunost konstrukcije može izazvati otvoreno neslaganje u istom broju slučajeva kao i neurotski otpor.

Stoga, »jedino sigurno tumačenje njegovog NE je da ono ukazuje na nepotpunost« (str. 263.). Samo se »u nekim retkim slučajevima« zagrženo neprihvatanje konstrukcije »pokaže kao izraz legitimnog neslaganja.« Dakle, »pacijentovo NE nije dokaz ispravnosti konstrukcije, iako joj je savršeno kompatibilno« (str. 263.). Kriterijum uverljivosti ili legitimnosti neslaganja i, ništa manje, saglasnosti, je postojanje **induktivne podudarnosti** sa svim drugim delovima dokaznog materijala.

Zaista, kao što je Freud objasnio, on je daleko više polagao na epistemsku pouzdanošću pacijentovih odgovora. **Nego na verbalnu saglasnost ili neslaganje kao »indirektno potvrdi« ili opovrgavanja analitičkih konstrukcija.** Jer, pošto je zaključio da »direktni iskazi pacijenta, pošto mu je ponudena konstrukcija, pružaju veoma malo dokaza o tome da li smo bili u pravu ili ne«, Freud izjavljuje da »je od svega najvažnije da postoje direktni oblici potvrda koji su u svim vidovima dostigni poverenja« (str. 263.). Kao ilustraciju ovih kliničkih podataka na koje se navodno može osloniti, on pomije pojavu da pacijenti imaju mentalne asocijacije čiji je sadržaj sličan sadržaju konstrukcije. Štaviše, on tvrdi da su takve, po sadržaju bliske asocijacije dobri predskazatelji »mogućnosti konstrukcije da bude potvrđena /daljim/ tokom analize.« /Str. 264./ Kao posebno ubedljiv primer daljih kliničkih podataka koji su na taj način induktivno usaglašeni on se priseća slučaja kada je jedan njegov pacijent pobegao u parapraksiju kao vid direktnе negacije. /Engl. **parapraxis** — »u psihanalitičkoj teoriji, disruptija specifičnog vida ponašanja ili mentalnog procesa od strane determinanta kakav je,

npr. želj a za anksioznošću koja je, kao rezultat potiskivanja, postala nesvesna. Disrupcija se javlja u obliku ispušta u pamćenju ili substitucije, npr. greške u govoru — poznate kao Freudovske omaške« — iz The Encyclopedic Dictionary of Psychology edited by Romm Harré and Roger Lamb — The MIT Press — 1984. Prim. prev. /Zaista, kada se mazohistički nastrojen pacijent protivi analitičarevim terapeutskim nastojanjima, netačna konstrukcija neće uticati na njegove simptome, ali će tačna proizvesti »nepogrešivo pogoršanje njegovih simptoma« (str. 265.).

Freud sumira negiranjem svake pretencije da »je individualna konstrukcija išta više od pretpostavke koju očekuje ispitivanje, potvrđivanje ili odbacivanje«, i insistiranjem da potonji tok analize ima epistemske izglede koji su odlučno naglašeni (str. 265.).

Očigledno je da se Freud pozivao na usaglašenost zaključaka izvedenih iz **drugih** kliničkih podataka da bi procenio dokaznu vrednost pacijentovog prihvatanja ili odbacivanja svojih analitičkih interpretacija. On se, naročito, pozivao na pacijentov neurotski otpor da bi odbacio njegova neslaganja **samo** kada je analitičar imao ono što je on smatrao potporom usaglašenom sa činjenicom da je interpretacija, i poređ svega, bila istinita. Dakle, epistemsko ponašanje analitičara koji sledi ovaj recept za proveru svojih konstrukcija kliničkim putem zasigurno se ne može optužiti za jednostavnu imunizaciju od netačnosti, pozivajući se na neurotski otpor pacijenta kao zgodno pomagalo. Avaj, kao što je Peterfreund (Peterfrojd) pokazao u svojoj kritici (1983.: 20 — 27) »izveštaja o slučaju Greenson (Grinson),« postaje vrlo poznati psihanalitičari koji se pozivaju na pacijentov otpor upravo prema načelu koje je Freud (I. e. 1937., 23: 257.) **odbacio** kada je govorio o: »Glava — ja dobijam, pismo — ti gubiš.« I prima facie, zahtev za usaglašenošću bi **naizgled** pružao neku vrstu ograde od pitanja koja zvuči kao grubo moljakanje.

Staviše, ja priznajem da u svetu neuspeha **Tally** (proveriti o kojem Freudovom radu je reč) (Engl. Tally — korespondenti, odgovarati — prim. prev.) za navodnu usaglašenost kliničkih indukcija postoji pretpostavka da je lažna, a ova sažna pretpostavka proizilazi iz činjenice da je **nezavisnost** u zaključku podudarnih delova dokaznog materijala opasno ugrožena **zajedničkim** otrovmom: analitičarevim uticajem. Jer **svi** na **naizgled** nezavisnih kliničkih podataka može biti više ili manje iskrivljen analitičarevom sugestijom u cilju prilagodavanja njegovoj konstrukciji, po cenu njihove epistemske pouzdanosti ili dokaze, vrednosti. Na primer, pacijent, pokoravajući se interpretaciji, može proizvesti »potvrđujuće« rane uspomene dajući time poslušnu saglasnost sa njom. Ali, još fundamentalnije, upravo u kontekstu proglašene podudarnosti, epistemski defekti slobodnih asociacija o kojima sam raspravljao preuzimaju kormilo; jer ove mogućnosti **podjednak ulaze** u svaku od tri glavne oblasti kliničkog ispitivanja u kojima slobodne asocijacije služe da razotkriju tobožnja potiskivanja: etiološko kliničko istraživanje patogenih agenasa pacijentovih neurotskih simptoma, interpretacija njegovih snova kao i njegovih parapraksa. Oslanjajući se na slobodne asocijacije, klinički podaci iz ove tri oblasti gube nezavisnost koju zahtevaju ukoliko njihova prima facie podudarnost treba da bude dokazno ubedljiva. Tako se od podudarnosti između podataka dobijenih iz naizgled udaljenih područja može očekivati da bude lažna, ali se, u najmanju ruku, ne može s pravom smatrati ubedljivom. Ali čak i kada bi iskršavanje represija bilo zaista podudarno, to ne bi pokazalo da su takve represije patogenske ili da su praroditelji snova i omaški. Ovaj neuspeh na planu dokazivosti je pouka iz prethodnog II dela.

U vrlo skorašnjem članku o rekonstrukcijama u psihanalizi, analitičar Greenacre (Greenacre) (1981.) rekapituliše Freudov rad iz 1937. god. i naglašava fundamentalnu epistemsku ulogu slobodnih asociacija u podizanju stepena delovnosti psihanalitičkih rekonstrukcija. Greenacre ne krije da je članak napisala sa ciljem da pomogne mladim analitičarima da shvate zadatak oživljavanja pacijentove prošlosti, ali ona ne daje nikakav nagoveštaj o

FILOZOFIJA PSIHOANALIZE

postojanju svesti o tome da problem na koji je Freud skretao pažnju u svom radu iz 1937. god. još uvek nije rešen, ako ni zbog čega drugog ono zbog ograničenosti metoda slobodnih asocijacija. U članku takođe nema traga priznavanja epistemskih neuspeha tog rada u Walter Kaufmannovom (Valter Kaufman) novinarskom tretmanu Freudovih ideja (Kaufmann 1980.: 87–88).

Tri glavna zaključka proizilaze iz ocena koje sam dao u prethodnim poglavljima.

1. Sa mog stanovništva, s obzirom da se do kazi za glavnici psihanalitičke grade izvode iz proizvodnje analiziranog pacijenta, ovaj garant je izuzetno slab.

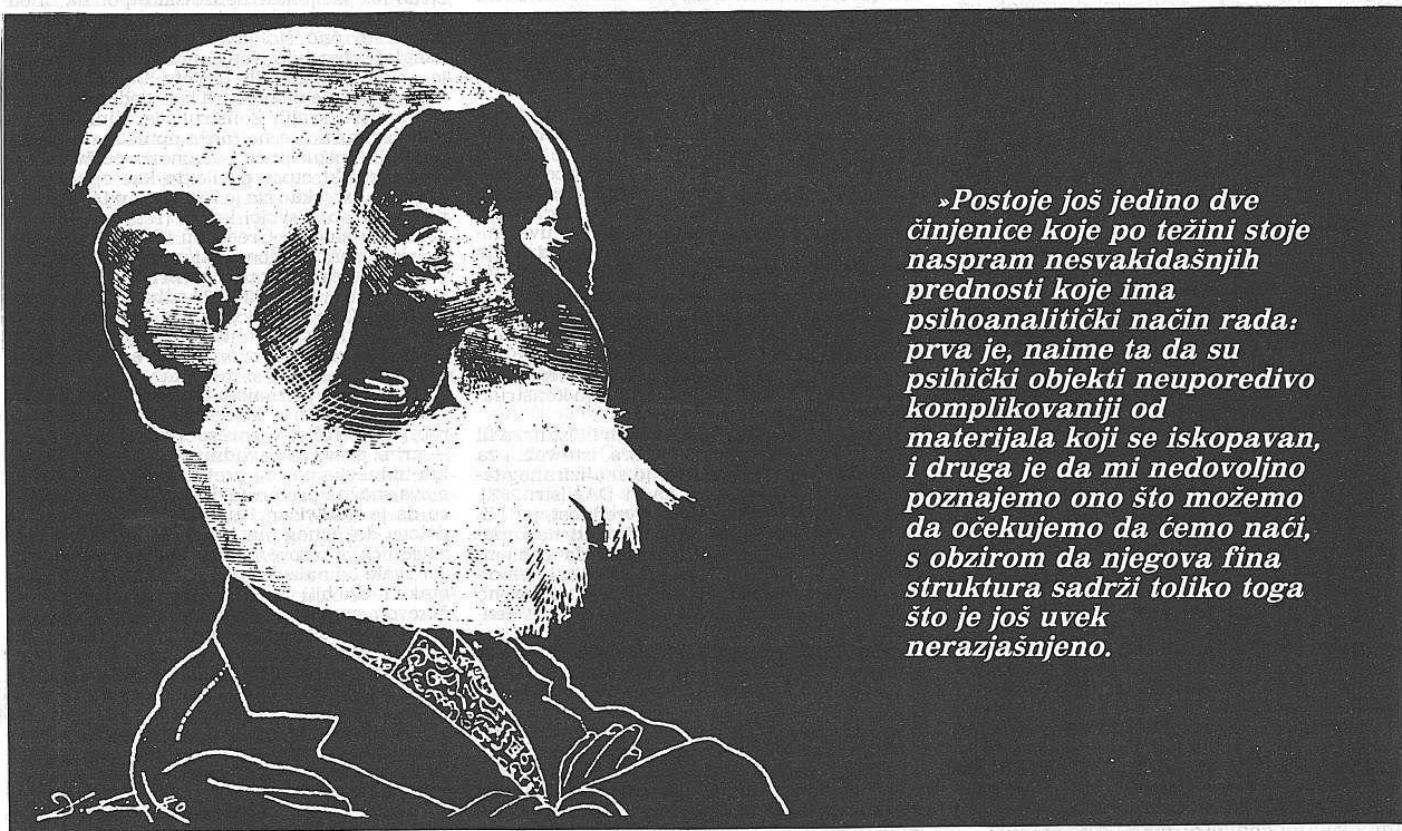
2. Iz mog ugla vidjenja epistemskih slabosti koje u sebi nosi psihanalitički metod, čini se da do vrednovanja Freudovih kardinalnih hipoteza tek treba da dode, i ako uopšte dode, uglavnom iz dobre osmišljenih vankliničkih studija, ili epidemioloških ili čak eksperimentalnih (vidi Masling 1983.; Eysneck – Isnek i Wilson – Wilson 1973.). Ali ova ocena je, u velikoj meri, zadatak za budućnost.

kojima se srećo do 1919. godine (Grünbaum 1977.: od 2; 1979. a: 134). Kao što on opisuje ove partizane, oni su »svuda videli potvrđujuće primere: svet je bio pun **verifikacija** ove teorije. Što god da se desilo, uvek ju je potvrdiovalo« (Popper 1962.: 35). zaista, Popper tvrdi da su, prema induktivnim standardima, i Freudova i Adlerova psihologija »uvek bile potvrđene« (str. 35). On zatim iznosi ovu navodno univerzalnu potvrdu ovih teorija, **bilo kako bilo**, da optuži i njih i induktivističku metodologiju koja tobože podržava njihovu verodostojnost; jer, on ih karakteriše kao sledeće: »Upravo je ova činjenica – da su se one uvek uklapale, da su uvek bile potvrđene – ta koja je u očima onih koji su im se divili formirala najjači argument u korist ovih teorija. Počelo je da mi sviče pred očima da je ova očigledna snaga, u stvari, njihova slabost« (str. 35.). Došavši do stanovišta da je to »činjenica da su se uvek uklapale, da su uvek bile potvrđene«, on se oseća pozvanim da kritikuje induktivizam za dokaznu labavost tih metoda naučnog vrednovanja teorije, i da

Ironija je u tome što je Popper trebalo da istakne psihanalitičku teoriju kao prvu ilustra-

ciju svojih teza da se induktivno podržane potvrde lako mogu naći za skoro svaku teoriju, ukoliko ih tražimo. Kako je bila opremljena mnoštvom etioloških i drugih uzročnih hipoteza, Freudova teorija je izazvana od strane neo-baconovskog induktivizma da pruži srađenje pozitivnih primera i iz eksperimentalnih i iz kontrolnih grupa, ukoliko se hoće postojanje induktivno **podrzavajućih** instancija. Ali, ako se prisjetimo naše rasprave o slučaju »Coveka pācova« u poglavljiju br. 8, ako takvi primeri zaista postoje, retrospektivnom psihanalitičkom metodu bilo bi nesvakidašnje teško, ako ne i nemoguće, da ih pruži. Šta više, do danas, analitičari nisu pružili takve primere iz kontrolisanih ispitivanja, koji su **induktivno zahtevani** za dobijanje uverljive podrške Freudovim specifičnim etiologijama neuroza.

Stoga, upravo je Freudova teorija ta koja pruža zajedljiv dokaz da je Popper svojim tezama o lakoj induktivnoj potvrđljivosti skoro sveke teorije načinio karikaturu od induktivističke tradicije!

»Postoje još jedino dve činjenice koje po težini stoje naspram nesvakidašnjih prednosti koje ima psihanalitički način rada: prva je, naime ta da su psihički objekti neuporedivo komplikovaniji od materijala koji se iskopavan, i druga je da mi nedovoljno poznajemo ono što možemo da očekujemo da ćemo naći, s obzirom da njegova fina struktura sadrži toliko toga što je još uvek nerazjašnjeno.«

3. Uprkos siromaštvu kliničkih akreditiva, možda se još uvek može pokazati da je Freudova briljantna teorijska imaginacija, u stvari, bila sasvim blagotvorna po psihopatologiju ili razumevanje nekih podvrsta freudovskih omaški. Ipak, dok se za psihanalizu u tom slučaju može reći da teorijski još uvek živi, trenutno se nimalo dobro ne oseća, bar što se tiče mog videnja njene kliničke baštine. Isto tako, ne postoji povoljna presuda iz takvih eksperimentalnih nalaza kakve smo imali priliku da ispitamo u poglavljiju br. 3 (str. 188 – 189), poglavljiju br. 4 (str. 202. – 205.), poglavljiju br. 5 (str. 217. – 219.) u poglavljiju br. 9 (str. 270).

zastupa njegovo odbacivanje kao kriterijum demarkacije.

Da je Popper gledao na induktivizam kao dokazno promiskuitetan, jer je verovao sveprisutnim potvrđama pripisivanim psihanalizi koja je njima trebalo da bude sankcionisana, jasno je iz njegovog opisa toga kako je dovezen do toga da 1919. – 1920. god. objavi svoj novi kriterijum demarkacije (str. 36.). U tom radu, on formuliše razlike koje vidi između svog kriterijuma neistinitosti i njegovog induktivističkog prethodnika, u manifestu od sedam teza, pošto je objasnio koja razmatranja su ga dovela do njih. Prva od ovih teza je bila: »lako je doći do potvrda ili verifikacija, za skoro svaku teoriju – ako tražimo potvrde« (str. 36.). Ali najnedosmilenje od svih razmatranja koje ga je direktno dovelo do načela za koja se zalaže u svom manifestu bilo je sledeće: gde Einsteinova (Ajnshtajn) teorija gravitacije može biti pogrešna, freudovska i adlerovska teorija to nisu, jer »bilo je praktično nemoguće opisati bilo kakvo ljudsko ponašanje za koje se ne bi moglo tvrditi da je verifikacija ovih teorija« (str. 36.).

KOMENTAR NA EGZEGETSKO STVARANJE MITOVA U OPTUŽNICI KARLA POPPERA PROTIV KLINIČKOG I VREDNOVANJA PSIHOANALIZE

Popper ignoriše činjenicu da induktivističko nasleđe Bacona (Bekon) i Mill (Mil) ne daje nikakvu metodološku sankciju za sveprisutne »potvrde« na koje se pozivaju neki od onih Freudovaca i Adlerianaca (Adler) sa

I pak, Popper je zaključio da zato što su uvek potvrđene, bilo kako bilo, ove dve psihološke teorije su »bile jednostavno neproverljive, neoborive« (str. 37.). Zatim on žuri da doda: »Ovo ne znači da Freud i Adler nisu pravilno sagledavali stvari... Ali to znači da ona »klinička posmatranja« za koja analitičari navedeni veruju da potvrđuju njihovu teoriju to ne mogu činiti više od svakodnevних potvrda koje astrolozi nalaze u svojoj praksi« (str. 37.–38.). Ovoj poslednjoj rečenici Popper dodaje vrlo značajnu fus-notu u kojoj daje svoju ocenu kliničkih potvrda na koje se pozivaju psihanalitičari. Pošto je sada treba podrobno da ispitam ovu ocenu, dozvolite mi da je citiram *in toto*:

»Klinička posmatranja«, kao i sva druga posmatranja su, **tumačenja u svetu teorija** (izvor nije naveden); i samo iz ovog razloga ona su sklona da se učine kao da podržavaju teorije u čijem su svetu tumačena. Ali do istinske potpore može se doći samo iz posmatranja predmetih u vidu testova (»pokušajima pobijanja«); i u ovu svrhu **kriterijum pobijanja** treba postaviti unapred: mora se postići dogovor koje od situacija koje se mogu posmatrati, ako se zaista posmatraju, znaće da je teorija pobijena. Ali,

FILOZOFIJA PSIHOANALIZE

kakve kliničke reakcije bi, do satisfakcije analitičara, opovrgnule ne samo pojedinačne psihoanalitičke dijagnoze već i samu psihoanalizu? I da li je ikada takav kriterijum razmatran ili dogovoren od strane psihoanalitičara. Zar ne postoji, naprotiv, cela porodica analitičkih koncepta, takvih kao što je »ambivalencija« (ja ne tvrdim da ne postoji takva stvar kao što je ambivalencija), koji bi učinili teškim, ako ne i nemogućim, postizanje saglasnosti o takvom kriteriju. Staviše, koliki je napredak učinjen u istraživanju pitanja o stepenu do kojeg (svesna ili nesvesna) očekivanja i teorije analitičara utiču na »kliničko reagovanje« pacijenta? /Da ne pominjemo svesna nastojanja da se utiče na pacijenta predlaganjem interpretacija itd./. Pre više godina uveo sam izraz »Edipov efekat« da opisem uticaj teorije ili očekivanja ili predviđanja na **događaj** koji se predskazuje ili opisuje: treba imati na umu da je uzročni lanač koji vodi do Edipovog oceubistva započeo predskazanjem ovog događaja iz proročišta. Ovo je karakteristična i ponavljana tema takvih mitova, ali jedna od onih koje, čini se, nisu uspele da privuku pažnju psihoanalitičara, možda, ne slučajno. /Problem potvrđujućih snova, sugerisanih od strane analitičara, razmatrao je Freud, na primer u *Gesammelte Schriften*, III, 1925, gde na strani br. 314 on kaže: »ako neko tvrdi da većina snova koji se mogu koristiti u psihoanalizi... duguje svoje potrebu (analitičarevoj) sugestiji, onda se nikakva primedba ne može staviti sa gledišta psihoanalitičke teorije. Ipak, u toj činjenici nema ničega«, iznenadujući on dodaje, »što bi umanjilo pouzdanost naših rezultata.«) (str. 38. n. 3/)

Ova serija optužbi podstiče me da ponudim nekoliko odgovarajućih komentara:

1. Popper pita kakvu vrstu kliničkih reagovanja bi Freud smatrao suprotnom svojoj teoriji uopšte. U poglavlju br. 1, odeljak B, ja sam naveo nekoliko epizoda bitnih modifikacija teorije koje ubedljivo svedoče o Freudovoj spremnosti da se **suprostavi** kliničkim i čak vankliničkim nalazima. Sada mi ostaje da dodam da je Freud iz slučaja »Čoveka pacovana« učio da iznosi svoje etiološke retrodikcije. I dalje, treba samo da se podsetimo teme Freudovog rada iz 1937. god. »Konstrukcije u psihoanalizi«, naime, upravo toga kako on uverava u neistinitost onih kliničkih rekonstrukcija koje su, bez ikakve sumnje, sama srž cele njegove teorije! Kada Popper pita, »kakve kliničke reakcije bi, do satisfakcije analitičara, opovrgnule... samu psihoanalizu?« ja za uzvrat pitam: šta je »sama psihoanaliza?« Je li to teorija nesvesnih motivacija, ili psihoanalitički metod istraživanja? Što se tiče prvog, Freud je podukao da je njena priroda zasnovana na pretpostavci, zalažući se da Poicareovo gledište da su postulati ove teorije evidentno nedovoljno određene slobodne kreacije ljudskoguma (I. e. 1914., 14:77, 117). Što se drugog tiče, kada se njegova etiologija zavodenja kod histerije srušila, on je otvoreno izjavio da je razmišljao o dizanju ruku od psihoanalitičkog metoda istraživanja, kao nedovoljno osnovanog. /I. e. 1914., 14:17; 1925, 20:34/

Najveći deo ovih tekstova Popperu je bio dostupan u nemackom izdanju Freudovih sabranih dela iz kojih je citat u gornjem pasusu. Popperovo žalosno previdanje ovih živih dokaza odvelo ga je u egzegetičko stvaranje mitova. Zaista, mit se uvukao čak i u elementarne knjizice, gde se bez nadzora ponavlja, kao da je u pitanju podrobno dokumentovano tumačenje (Abel 1976.: 162). Mada se na njegovo pokopavanje već predugo čeka, bojim se da se on toliko raširio i da će njegovo pustošenje još prilično potrajati.

2. Da li psihoanalitičko angažovanje Eugen Bleulerovog (Judžin Bleler) koncepta ambivalencije ovaploće porodicu teorijskih pogleda koji idu ka ograničavanju neistinitosti? Ovde se, takođe, mogu pozvati na poglavlje br. 1, odeljak B gde sam tvrdio da Popperova primedba ima efekat bumeranga.

3. Popper karakteriše efekat analitičareve sugestije na pacijentovo kliničko reagovanje kao: »uticaj teorije ili očekivanja ili predviđanja na **događaj** koji se predskazuje ili opisuje.« Zatim Popper neverovatno neobavešteno i vrlo nepošteno tvrdi da takvo samoispunjavanje predviđanja preko mehanizama srodnih sugestija »čini se nije uspele da privuče pažnju psihoanalitičara, možda, ne slučajno.« On izveštava,

zadajući završni udarac, da je on taj koji je, više godina unazad, prepoznao epistemsku opasnost prividno ubedljivih vrednovanja lažnim podacima kada je skovao generički izraz »Edipov efekat«. Tako on grdi Freudovce zbog neshvatavanja, kao što je on je bio svestan, važne pouke legende o Edipu.

Kao protivstav ovome, za početak moram da istaknem da je već 1888. god. — četvrtna godina pre nego što je Popper bio red — Freud dao sofisticiran, oštar popis nekolikih vrsta sugestije i njihovih efekata (I. e. 1888., 1:75 — 85). Te godine, on je izdao dugačak predgovor svom prevodu na nemacki jezik H. Bernheimove knjige o terapeutskoj upotrebi sugestije. Tu je Freud obratio pažnju na **epistemsku pustotu** do kojih u psihijatriji mogu dovesti lekareve sugestivne intervencije, ukoliko se ne uspe ostaviti mesta potencijalnoj sugestivnoj produkciji **lažnih simptoma** koji **nisu karakteristični** za sindrome koji se istražuju. Upravo za takav neuspeh Bernheim optužuje J. M. Charcotov (Šarko) izveštaj o kompleksu simptoma zvani »veliki hipnotizam«. Charcot je tvrdio da, za razliku od normalnih hipnotisanih subjekata, **histerični pacijenti** pokazuju **tri stepena hipnoze** od kojih se svaki odlikuje visokom izraženom osobenim **fizičkim simptomima**. Ali, kao što Freud objašnjava, ako je, kao što se tvrdi, simptomatologija histerije pod hipnozom potekla od puke sugestije, onda bi oni studenti histerije koji su bili uvereni da istražuju objektivne sindrome bili nasamareni kao što sledi:

»Sva posmatranja obavljena u »Salpétrière« (»Salpetrije«) su bezvredna, uistinu, ona se pretvaraju u greške u posmatranju. Hipnoza histeričnih pacijenata nema nikakvih izvornih karakteristika... Iz studije o hipnotizmu ne treba da učimo koje izmene stanja uzbudnosti slete jedna drugu u nervnom sistemu histeričnih pacijenata pri reagovanju na odredene vrste intervencije; treba samo uočiti kakva nastojanja Charcot predlaže (na način koji on sam nije bio svestran) subjektima svojih ogleda — stvar potpuno nevažna za naše razumevanje podjednako histerije i hipnoze.

Lako je sagledati dalje implikacije ovog stvarišta i pogodnost objašnjenja simptomatologije histerije uopšte koje ono može obećati. Ako je lekareva sugestija falsifikovala fenomen histerične hipnoze, sasvim je moguće da se uplela i u posmatranje ostalog dela simptomatologije histerije: možda je postavila zakone koji upravljaju histeričnim napadima, paralizama, kontrakturama itd. koji su sa neurozom povezani samo kroz sugestiju i koji, shodno tome, gube svoju validnost onoga časa kada drugi lekar sproveđe ispitivanje histeričnog pacijenta.

Ovdje imamo sjajan primer toga kako je zanemarivanje psihičkog faktora sugestije zavelo velikog posmatrača na putevje lažnog i lažnog stvaranja kliničkog tipa kao rezultat kapricioznosti i velike elastičnosti neuroza. (I. e. 1888. god., 1: 77 — 78)

Kao što Freud primećuje, Bernheimova zamerka na lažnost Charcotovog hipnotizma imaće pozitivan efekat tako da »u svim budućim istraživanjima histerije i hipnotizma, potreba da se isključi elemenat sugestije mnogoće se svesnije imati u vidu« (str. 78). Ali, Freud povezuje da, u ovom slučaju, lažni karakter-simptomatologije je bio upravljan jasnim dokazom do kojeg je došao Charcot; jer ovaj dokaz pokazuje da »su glavne tačke simptomatologije histerije obezbedene od sumnje da su potekle od lekareve sugestije« (str. 79).

Tako je, već 1888. god., Freud očigledno imao sofisticirano shvatjanje epistemskog problema lažnih podataka kao posledice pacijentove podložnosti uticaju lekara. Nakon toga, 1901. godine, Freud raskida dugogodišnje prijateljstvo sa Wilhelmom Fliessom kada je ovaj psihoanalitičkoj tehniči slobodnih asocijacija zamerio da samu sebe poništava svojom nemogućnošću da spreči proizvodnju lažnih nalaza. I, kao što smo videli; Freudova »Tally argument rasprava« iz 1917. god. je bio brilljant napor da se uhvati u koštač sa svim dimenzijama izazova epistemске kontaminacije lažnim kliničkim reakcijama. Freud je u meduvremenu ostao u stanju borbenе pripravnosti u odnosu na ovaj izazov posvećujući mu se u svom opisu slučaja »Malog Hansa« — 1909. god.

Tako su, u vreme kada je, 1919. godine, Popper stupio na filozovsku scenu, Freudovi radovi već uveliko i gromoglasno podsedi korene Popperovim optužbama da su psihoanalitičari nesvesni ovog problema kontaminacije. Nakon toga, radovi drugih značajnih analitičara kao što je Glover (Glover) (1931.) su nastavili da ih podrivaju.

Popper izgraduje svoje egzegetičko opsegnarstvo na temelju klevete da je do navedne nesvesnosti Freudovaca došlo »verovatno, ne slučajno, nagovestavajući time da su oni intelektualno neopredeljeni ako ne i emocionalno nesposobni da se suoče sa ovim izazovom.

Da **opravda** omalovažavajući presudu Freudovom bavljenju problemom sugestibilnosti, Popper je trebalo da ospori **empirijske akreditive** »NCT« premisa »Tally argumenta«, kao što sam ja to učinio ovde. Ono što je na mestu reći, tvrdim, je sledeće: Freud se bez zastranjivanja, brilljantno, ali neuspšno bavio pitanjem kontaminacije u svom radu »Analitička terapija«, mada svoj neuspeh duguje pre **empirijskim razlozima** nego zahtevu za metodološkom sofisticiranosti.

4. Popper komentariše Freudovo objašnjenje zašto sadržajna sna izazvanog sugestijom ne potvrđuje lažno analitičke interpretacije. Na veliku žalost Popperovo citiranje Freuda se građa na pukom travestijom. Popper citira samo odlomak iz važnog Freudovog pasusa u sopstvenom prevodu nemačkog teksta iz Freudovog *Gesammelte Schriften* (1925., tom 3: 134.). Ceo pasus je dat u I. e. 1923., 19: 117. A u poglavljiju br. 5, to smo videli, u ovom kontekstu takođe, Freud eksplicitno navodi svoje »Tally argument« u cilju negiranja lažnih potvrda.

Poredjenjem Popperovog isečka i originalnog nemačkog teksta ili I. e. 1923., 19: 117., postaje očigledno da je Popper jednostavno okrnio Freudovu krucijalnu rečenicu i time joj znatno izmenio značenje **ne dajući** bilo kakvu naznaku o ovom izostavljanju njenih delova. Freud je odgovarao na kritiku impliciranu tvrdnjom da većina snova koji se tumače tokom analize, predstavlja iznudene snone čiji je nastanak uzrokovani analitičarem očekivanjima, i njegov odgovor je glasio: »Zatim samo treba da se pozovem na diskusiju u mojim »Uvodnim predavanjima« (28) gde se raspravlja o odnosu prenosa i sugestije i time je pokazano kako prepoznavanje efekta sugestije u našem značenju nezнатno umanjuje pouzdanost naših rezultata.«

Tako se, samo u inicijalnom delu rečenice koji Popper misteriozno izostavlja, Freud poziva na svoj »Tally argument« rasprava da bi tvrdio da uloga sugestije u iznudenim snovima i psihoanalizi uopšte, ipak nije epistemski zbrunjujući. Ne dajući nikakvog nagovestaja da je Freud **raspovlađao** o ovom zaključku, iako neuspšno, Popper ga predstavlja u lažnom svetu nudeći puki **ipse dixit**. Na ovom osnovu, Popper izjavljuje da ga je Freud zbranio svojim navodno neosnovanim tvrdnjama. Bila bi to, ipak, nategnuta dobronamernost pripisati ovu značajno izostavljanje zahtevima nametnutim Popperu zbog pisanja u okviru granica fuznosti.

S obzirom da se Freudov »Tally argument« nije održao, i da nikakve zamene za njega nema na vidiku, Popper je sasvim u pravu kada tvrdi da kontaminacija putem sugestije podriva dokaznu vrednost kliničkih podataka. Ali, ja sam dokazao da, iako njegova parnica protiv kliničke potvrđivosti psihoanalize jeste britka ona ne ide na diskreditovanje induktivizma qua metoda vrednovanja naučne teorije. Dokumentovao sam da se Freud pažljivo — iako neuspšno bavio svim Popperovim argumentima protiv kliničkog vrednovanja dosta pre Popperovog pojavljivanja na filozofskoj sceni.

Sa engleskog Dragan Šćekić

Adolf Grünbaum, *The Foundations of Psychoanalysis: A Philosophical Critique*, Univ. of California Press, Berkeley, 1985.

— U popisu Freudovih sabranih dela, naziv ovog rada je preveden kod nas kao »Tali argument« (prim. prev.)